

Наталя Ільченко

ДЕВ'ЯНОСТА ОСІНЬ ЯНА МЄСТЄЧКІНА

30 жовтня 2006 року Яну Григоровичу Мєстєчкіну – відомому кінооператору і режисеру – виповнилося 90 років. Живе він в Києві, на вулиці Щорса, поблизу студії «Укркінохроніка», де працював оператором, а згодом і режисером з 17 серпня 1945 аж до пенсії 1996 року. Сьогодні Ян Мєстєчкін – єдиний живий з фронтівих кінооператорів в Україні.

Він – неперевершений патріарх спортивного документального кіно: знімав історію Київського «Динамо», безліч фільмів і сюжетів про різні види спорту, ініціював випуск кіножурналу «Україна спортивна», його доробок у кінолітописі, що зберігається в Державному кінофотофоноархіві України, мабуть, найбільший з усіх операторів. Фільми його мають нагороди, дипломи, відзнаки різних фестивалів... і лише держава протягом років ніяк не відзначала свого кінолітописця (звання заслужений діяч мистецтв України одержав 1988). На жаль, не відзначила і в цей ювілей ювілеїв.

Ян Григорович – людина дуже скромна, тиха, – мовчки робив свою справу – нічого за це не вимагаючи.

Того дня зранку було сонячно, світло, прозоро, тепло. До ювіляра завітали друзі, колеги, учні. З Москви приїхала молодша дочка Яна Григоровича Світлана з онукою Дашею, якою дід дуже пишається. Старша дочка – Інга – гостинно зустрічала гостей, серед яких була і я – протягом багатьох років незмінний редактор фільмів на замовлення, автором, режисером і оператором яких був Ян Григорович. Обидві доньки теж колись працювали на «Укркінохроніці»: Світлана – в муз-

Ян Григорович Мєстєчкін зняв на студії «Укркінохроніка» стрічки: «Іван Кожедуб», «Україна відроджується», «Кубок СРСР з футболу», «Спартакіада суворовців», «Нафтовики Борислава», «Першість СРСР з акробатики» (1955), «Змагання на кубок СРСР з гімнастики» (1957), «Відкриття республіканської виставки передового досвіду» (1958), «Земля Київська» (1958), «Назустріч життю» (1960), «Земля Донецька – море житейське» (1961, у співавт.), «Ми – з одного загону», «Десята ювілейна» (1962), «Суворовці» (1963), «Слово про генерала» (1964), «Золотий дубль» (1966), «Лише шість секунд» (1966, сценарист, режисер, I оператор, приз I Всесоюзного фестивалю спортивних фільмів, Москва), «Кубок дружби» (1969, у співавторстві, режисер), «Орлятко» (автор сценарію, режисер), «Вище, даліше, швидше» (1969), «Україна спортивна» (II премія V Всесоюзного КФ, Тбілісі, 1972), «Україна спортивна» (1972, Диплом IV Всесоюзного КФ спортивних фільмів, Одеса, 1972), «Кубок» (1974, Диплом V Всесоюзного КФ спортивних фільмів, Таллін, 1974), «Іра, Ірочка, Ірина...», «В небі тільки аси» (1977, автор, режисер, оператор), «Київські адреси Ульянових» (1978), «Сила, мужність, грація» (1981), «Автомобіль і навколишнє середовище» (1987), «Вершники Європи» (1987) «Коні, чудо коні» (1989), «Самбо – українська прем'єра» (1993), «10 золотих вершин», «Два голи капітана» та ін.

редакції, Інга – монтажницею позитиву.

Теплий дім Яна Григоровича, як завжди, зустрів усіх доброзичливістю, затишком, квітами. Святковий стіл, стараннями Інги та дочки режисера Романа Фоценка – Ліди, вгинався від наїдків та напоїв.

Хазяїн – все такий же підтягнутий, спортивної статури, з сивим, наче срібним, волоссям, енергійний чоловіча, якому на вигляд не більше сімдесяти... Навіть зморшок нових я не помітила. Лише в окулярах скло потовщало – погано став бачити, важко йому читати, дивитися телевізор, а ще – болять ноги, зараз вже не побіг би за футболістами, як бігав у свої 70. Та настрої, слава Богу, в Яна Григоровича поки що бойовий, і чарочку ще може перехилити, дай Боже йому здоров'я і його дружині – Ніні Іванівні!

Ми вітали, зичили здоров'я ювілярові та його родині та згадували наше колишнє життя-буття студійне, товаришів і тих, хто виїхав з України й живе у різних країнах світу. Ми пом'янули і фронтових операторів, які працювали на нашій студії: Валентина Орлянкінна й Ісака Кацмана, Костя Богдана і Якова Марченка, Ізраїля Гольдштейна і Михайла Гольбріха, Михайла Пойченка і всіх, хто знімав колись Велику Вітчизняну...

А Ян Григорович розповів, на наше прохання, про свою фронтову долю – спочатку попав на Північ, у 14 армію перед самою Кіркінесьською операцією, в Заполяр'ї знімав бойову роботу льотчиків, не раз літав з ними на бомбардування німецьких об'єктів, у 43-му півроку був у партизанському загоні, де знімав побут, людей, ділив з ними всі труднощі того життя, ходив на операції... Вжити йому в тих складних умовах допомогли витривалість і спортивна підготовка. А надто неприємним там було те, що, вибачайте, справляти природні потреби доводилося при всіх, бо були випадки, коли партизан з «кущиків» захоплювала ворожа розвідка, і тому був найсуворіший наказ «ніяких кущиків»... Декілька років тому, на зустрічі ветеранів війни, один з товаришів зізнався йому, що Клава – весела й симпатична дівчина мала секретне завдання – бути завжди поруч з Яном, а в разі загрози полону – застрелити його... Так що тінь смерті йшла за ним слідом, а він думав, що подобався дівчині...

Війну закінчив увечері 9 травня, ввійшовши з мотогру-

ровичем безліч – жорстокі, але правдиві й чесні... Весь його фронтовий доробок увійшов до літопису Великої Вітчизняної...

Сашко Лісовий, теж оператор з «Кінохроніки», поцікавився, чи давно Ян Григорович говорив з Ньюмою Фурманом (учень Местечкіна, який живе і працює в Америці).

«Сьогодні, вранці, поздоровляв мене. Повідомив, що дістав ліки для моєї Ніни й має їх передати з оказією. Ми часто спілкуємося... Дзвонить завжди Ньюма, бо ви ж розумієте...»

«А Борачек «проявляється»? (Теж учень). «Давно його не чув! Дзвонить і буває в мене Ваня Керсек.

Добре пішов на телеканалі ТЕТ, знімав там спортивні передачі, потім проект «Ім'я», а зараз знімає у Москві телесеріали – там добре платять... А Женя Патлашенко – у Канаді, працює на якомусь телеканалі – я щасливий, що всі мої учні працюють за фахом, думаю, що їхня доля склалася краще за мою... А я вже – старий...».

«Яне Григоровичу, ми всі – ваші учні... І Ви ще можете дати «фору» кожному з нас...» «Народився я ще за царя Миколи II, яка може бути «фора»? – в прекрасному місті Одесі, в п'ятдесяти метрах від Потьомкінських сходів. Батько служив у банку, а мама працювала медсестрою. Жили ми у великій чотирикімнатній квартирі, й у мене була навіть няня... Революція залишила нам невеличку кімнатку...

Пам'ятаю зйомки «Панцерника «Потьомкіна» Ейзен-

Ян Местечкін знімає. Поруч його учень Ньюма Фурман (живе і працює у США).

Ян Местечкін знімає зустріч Микити Хрущова з творчими працівниками.

пою четвертого Українського фронту в Прагу. А вранці Прага святкувала перемогу і капітана Местечкіна зняв фотокор на Карловому мосту...

Багато кіноматеріалів Местечкіна ввійшли до чотирьох фільмів документального серіалу Романа Кармена «Велика Вітчизняна», а також до фільмів «Народні месники», «День війни» (1943), «Комсомольці» (1944), «Перемога на Півночі» (1945) та ін.

З розповідей Яна Григоровича про війну мені запам'ятався «кадр», знятий ним у 44-му: на березі річки лежить вбитий дуже гарний молодий німецький солдат. З його кишені визирає фото: він з нареченою – кінокамера піднімається від фото вгору – стоїть такий же молодий німець, мабуть, товариш загиблого, на одній нозі, з обрубка другої капає кров – кращого образу війни годі було придумати. Таких кадрів-образів було знято Яном Григо-

штейна та «Нічного візника» (режисер Тасін). З Тасіним звела мене доля в повоєнні роки на «Укркінохроніці» – я був у нього оператором, чим і пишаюсь.

У нашій квартирі жив оператор Іван Шекер, який разом з Демущким знімав фільм «Щорс»... та кіно на той час мене якось не «зацепило»... Я захопився тоді фотографією і нею займався все життя. Свою першу фотокамеру змайстрував з біноклів. Одеські газети друкували мої фото, а згодом я став навіть членом Фототовариства міста. В 14 років пішов працювати ливарником на Одеський завод імені «Січневого повстання», щоб заробити право на вищу освіту. Закінчив ФЗУ. Як робітник вступив до Індустріального інституту. Протягом навчання в інституті не покинув занять фотографією і серйозно вже думав про кіно, документальне. Після 3-го курсу інституту і військових таборів, де одержав звання «молодший лейте-

Ян Местечкін у військовому одязі.

У партизанському загоні «Полярник». 1943.

З Клавою у партизанському загоні. 1943.

нант артилерії»; забрав документи і майнув до Москви, де склав іспити у ВДІК. Це було недавно, в 1936-му, а закінчив навчання в 40-му і можу похвалитися – одержав диплом з відзнакою і запрошення працювати на Центральній студії документальних фільмів у Москві».

Нарешті подав голос і кінооператор Володимир Таранченко: «Як же сталося, що все життя Ви працювали на «Укркінохроніці», в Києві, а не на ЦСДФ?»

«До ЦСДФ я не дійшов, бо забрали в армію, в авіацію, на чотири роки. Служив я в авіаційному училищі, у Москві, – з нас, червоноармійців, там готували операторів вузла зв'язку для Головного Управління Військово-Повітряних сил. Намагалися мене звідти забрати у воєнну групу при ГЛАВПУРі Червоної армії. Запрошували у військові кадри, обіцяли звання інженер-капітана, та я не пішов, бо побачив епізод: біля Воєнторгу генерал розпікав сивого полковника за те, що той нібито не віддав йому честь, і на все це дивилася дружина «винного». Це мене просто «вбило», і я повернувся у свою частину, де й зустрів війну. 22 липня вперше бомбили Москву – це було страшне видовище – до цих пір стоїть перед моїми очима... Ми – курсанти – чергували на дахах Ленінградського району Москви, де були авіаційні заводи, наше училище, академія Жуковського, та, слава Богу, в нас фугас не понав. Це тривало місяця півтора-два. Я мав змогу іноді бувати на «своїй студії», де мав працювати, проводжав хлопців на фронт, проте сам не міг вирватись...

У 42-му почали гинути кінооператори. І на ЦСДФ було створено фронтову групу військових кінооператорів, куди понав і я. Кінокамери мені не видали, бо їх просто не було. Та через якийсь час десантники привезли до Москви апарат загиблого кінооператора Семена Шера. Це була американська камера АЙМО з одним об'єктивом і з 30-метровою касетою. Як молодому солдату вручали на фронті зброю вбитого товариша, так і мені вручили цей апарат, як бойову зброю. З ним я пройшов усю війну. За час війни пережив чимало, але поранений, слава Богу, був лише раз і не дуже серйозно. Повернувшись після перемоги до Москви, дістав пропозицію – їхати до Києва на студію «Укркінохроніка». І я погодився.

Приїхав до Києва зі своєю камерою – все з тою ж АЙМО. Іншу одержав згодом. Знімав післявоєнну відбудову народного господарства, був майже на всіх новобудовах, знімав відомих людей країни і невідомих трудівників, селян, репортажі з заводів, фабрик, шахт,

концерти, театри, школи й дітей, спортивні, медичні досягнення – тобто життя країни. У багатьох повоєнних поїздках супроводжував Микиту Хрущова, пізніше навіть зняв про нього фільм. Не будучи партійним, знімав вождів у Кремлі, всі святкові паради, мав навіть свою «знімальну точку» на Хрещатику. Фільмував першу конференцію Юрія Гагаріна і так далі... Свята були для всіх, а ми – кінооператори – працювали, та ви ж, хлопці, знаєте, і вам довелося скуштувати цього «хліба»... Бувало, що в день знімав три різні події, які потребували настрою, підготовки, а часу не було... Ну що, я вас задовольнив? Слава Богу! ...Будемо пити чай, нарешті, бо я вже стомився від цих спогадів».

Ми пили чай і знову-таки згадували, як Ян Григорович віртуозно працював над своїми спортивними фільмами. Сам монтував, підбирав музику, шуми, вивіряв кожне слово дикторського тексту. Жодна монтажниця не могла з ним працювати, бо бувало, що епізоди склалися з 11–12 кадрів – там було все прискіпливо виміряне... Він довіряв монтажниці позитиву лише перевірити склейки, протерти плівку від пилу, написати монтажний лист – і все.

Крім сюжетів для журналів «Радянська Україна», «Молодь України», «Україна спортивна», спортивних фільмів – пристрасті його душі – знімав Ян Григорович і один-два фільми у рік на замовлення. Ретельно вивчав тему, спілкуючись з консультантами, писав сценарій, знімав його як оператор-режисер, монтував, працював над текстом. До всіх цих робіт ставився серйозно. Для нього не було другорядних фільмів, які можна робити абияк – це не був його стиль. Отака цілісна людина.

А тим часом на вогник до ювіляра завітав Женя Солопко, теж кінооператор, з квітами і чималим торгом. Яна Григоровича вважає своїм рятівником, бо колись він узяв Женю оператором у групу свого фільму про «фосфогіпс», коли тому не давали зробити самостійної дипломної роботи... Згадали, посміялись...

Хтось нагадав, що Ян Григорович – неперевершений спортивний оператор, що якби не він, то не було б, мабуть, знято історії Київського «Динамо» і ще багатьох історій різних видів спорту...

Сюзанна Шаповалова (режисер) згадувала новорічні, травневі вечори на студії, організатором яких завжди був Ян Григорович. Багато хто з творчої інтелігенції міста хотів би на них потрапити тоді...